

УДК 7.074

АНАЛІЗ ЯВИЩА КОЛЕКЦІОНУВАННЯ В КОНЦЕПЦІЇ

ДЖ. КЛІФФОРДА

Задорожна О. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна,
Київ

В статті проаналізоване бачення феномену колекціонування через призму концепції Дж. Кліффорда, досліджений тісний зв'язок візуальної культури та колекціонування. Актуальність теми визначається зростаючим інтересом до проблем інтерпретації специфічного ставлення до дійсності колекціонерів, а також необхідністю формування культурологічної оцінки ролі колекціонування в контексті сучасної культури. В статті проаналізована система Дж. Кліффорда «Мистецтво—культура», досліджується специфіка колекціонування, культурологічні особливості цього феномену та його роль і місце у сфері культури.

Ключові слова: колекціонування, система «Мистецтво—культура», концепція Дж. Кліффорда, візуальна культура, артефакт.

Задорожная О. В. Анализ явления коллекционирования в концепции Дж. Клиффорда/ Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина, Киев

В статье проанализировано видение феномена коллекционирования через призму концепции Дж. Клиффорд, разработанный тесную связь визуальной культуры и коллекционирования. Актуальность темы определяется растущим интересом к проблемам интерпретации специфического отношения к действительности коллекционеров, а также необходимостью формирования культурологической оценки роли коллекционирования в контексте современной культуры. В статье

проаналізована система Дж. Клиффорда «Искусство–культура», досліджується специфіка колекціонування, культурологічні особливості цього феномена і його роль і місце в сфері культури.

Ключевые слова: колекціонування, система «Искусство–культура», концепція Дж. Клиффорд, візуальна культура, артефакт.

*O. V. Zadorozhna Analysis of collection in the concept of J. Clifford/
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine*

The article analyzes the vision of the phenomenon of collecting through the prism of the concept of J. Clifford, and explores the close connection between visual culture and collectibility. The urgency of the topic is determined by the growing interest in the problems of interpreting the specific attitude to the reality of collectors, as well as the need to formulate a cultural evaluation of the role of collectibility in the context of modern culture. The article analyzes J. Clifford's "Art-Culture" system, examines the specifics of collectibility, cultural characteristics of this phenomenon and its role and place in the field of culture.

Key words: collecting, the system "Art–culture", the concept of J. Clifford, visual culture, artifact.

Вступ. Початок наукового дослідження феномену колекціонування було покладено у 1960-і рр. У цей час почали з'являтися перші докладні дослідження життя і діяльності окремих збирачів колекцій і відомих засновників провінційних музеїв. Так, в науковій літературі починає фігурувати тема «Персоналії у вітчизняному музеєзнавстві» (Сахарова Е. [4], Кірсанова Р. [3], Федорова В. [5]). Проблемі розвитку музеєзнавчої думки ХХ століття, впливу персоналії на становлення і організацію музейної справи присвячений ряд досліджень О. Фролова. [6], [7]

В середині ХХ століття феномен колекціонування зацікавив західноєвропейських та американських дослідників. А вже в 1980-ті,

1990-ті роки з'являються праці С. Стюарт [10], П. Джемерсона [9] та, звісно Дж. Кліффорда [8], які здобули значну популярність.

Колекціонування, незважаючи на багатовікову історію практики, з позиції культурології на сьогоднішній день залишається малодослідженим й саме це зумовлює необхідність подальшого системного вивчення феномену колекціонування в контексті європейської культури.

Мета – проаналізувати систему Дж. Кліффорда «Мистецтво–культура», розглянути концепції західноєвропейських дослідників та порівняти підходи, здійснити культурологічний аналіз феномену колекціонування, дослідити його специфіку, види й дати оцінку сучасного стану явища колекціонування у просторі європейської культури.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Здійснити культурологічний аналіз феномену колекціонування, дослідити систему Дж. Кліффорда «Мистецтво–культура» та порівняти підходи різних дослідників. Проаналізувати взаємозв'язок між візуальною культурою та феноменом колекціонування. Проаналізувати специфіку сучасних механізмів купівлі-продажу артефактів у контексті ціни та цінності.

Виклад основного матеріалу. Дж. Кліффорд описує систему "мистецтво-культура", в рамках якої мистецтво, що належить індивідам і колекціоновані ними предмети, стає точкою опори для культури, яку виражає абстрактна суспільна традиція. Він аналізує систему, використовуючи одночасно структурні й історичні техніки, і приходить до висновку, що вона мала велике значення для формування "Західної суб'єктивності". Система, вважає Кліффорд, є відкритою і мінливою. Хоча вона трансформується у мистецтво, в об'єкт придбання і споглядання, сакральні і повсякденні предмети, що

належать віддаленим культурам, вона також робить екзотичною місцеву культуру.

Кліффорд виводить тезу про те, що ми "колекціонуємо самі себе" [8, с. 5]. З точки зору історії антропології та сучасного мистецтва колекціонування слід розглядати одночасно як форму західній суб'єктивності і як мінливий набір інституціональних практик, що мають певні владні повноваження.

Автор апелює до праць Сьюзан Стюарт. Дослідження, здійснене Стюарт, виявляє "структуру бажання", завдання якого – знову і знову намагатися подолати прірву, яка відділяє мову від досвіду, що її кодує. Стюарт досліджує певні повторювані стратегії, що використовуються людьми на Заході приблизно з XVI ст. Відповідно до неї, будь-яка художня мініатюра є втіленням буржуазного бажання "досвіду внутрішнього користування". Вона демонструє, яким чином колекції (особливо музеї) створюють ілюзію достатньої репрезентації світу, вириваючи предмети з їх особливих (культурних, історичних, інтерсуб'єктивних) контекстів і підміняючи цими предметами абстрактні цілісності (маска бамбара стає етнографічною метонімією культури Бамбара).

У повній відповідності з ідеєю Маркса про товарний фетишизм, Стюарт стверджує, що в сучасному світі "ілюзія відносин між предметами займає місце соціальних відносин". [10, с. 25].

Так, конструювання змісту в процесі музейного класифікування і показу представляється публіці в якості його адекватної репрезентації. Темпоральність та внутрішньо властивий колекції порядок ніби усувають конкретну суспільну працю по її створенню цієї репрезентації.

Кліффорд стверджує: "Робота С. Стюарт представляє колекціонування і демонстрацію в якості значущих процесів формування західної ідентичності." [8, с. 31].

Колекційні артефакти, незалежно від того, чи будуть вони згодом в антикварних салонах, приватних вітальнях або в музеях етнографії, фольклору і образотворчого мистецтва, несуть в собі певну функцію в рамках капіталістичної "системи об'єктів". Завдяки наявності цієї системи конструється ціннісна сфера і забезпечуються циркуляція артефактів. Об'єкти створюють структуроване середовище, підміняють власною темпоральністю "реальний час" історичних процесів, в тому числі процесів виробництва.

Історія колекцій (що не обмежується музеями) має ключове значення для розуміння того, яким чином соціальні групи, які сприяли зародженню антропології й сучасного мистецтва, апропріювали екзотичні предмети, факти і значення.

Наслідуючи приклад Ф. Джеймсона, Кліффорд пропонує карту історично специфічних значень і інститутів. "Семіотичний квадрат" вказує на те, що "будь-яка бінарна опозиція за допомогою операції заперечення і подальшого синтезу може створювати широке поле термінів, які, однак, залишаються замкнутими в межах початкової системи". [8, с. 35].

Адаптуючи цю модель до завдань культурної критики, Джеймісон використовує семіотичний квадрат для виявлення "обмежень приватного ідеологічної свідомості" [8, с. 36], позначаючи концептуальні пункти, "за межі яких ця свідомість вийти не може, і всередині яких вона змушена осцилювати" [8, с. 36].

За допомогою заперечення початкова бінарна опозиція породжує чотири терміни (відносини).

Встановлюються горизонтальні і вертикальні осі, а між ними – чотири семантичні області:

- 1) область автентичних шедеврів;
- 2) область автентичних артефактів;
- 3) область неавтентичних шедеврів;
- 4) область неавтентичних артефактів.

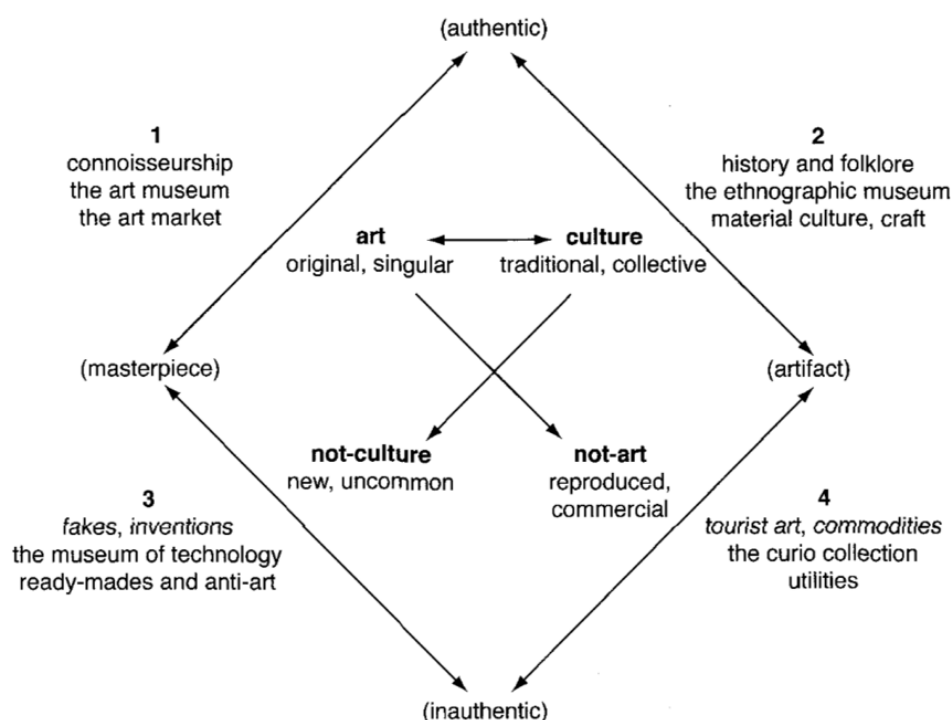

Рис. 1 Система Дж. Кліффорда «Мистецтво–культура»

Велика частина предметів – старих і нових, рідкісних і звичайних, знайомих і екзотичних – можуть бути розміщені в одній з цих областей або між двома областями.

Система Кліффорда "мистецтво-культура" класифікує об'єкти і приписує їм відносну цінність. Вона попередньо встановлює "контексти" їх існування і можливість заміни одного контексту іншим. В ході регулярних позитивних переміщень відбираються артефакти і наділяються якостями цінності або рідкості, що найчастіше

гарантується культурним статусом раритету або позитивною реакцією ринку культури. При цьому панівні визначення "красивого" і "цікавого" змінюються дуже швидко.

Досить регулярні переміщення в рамках системи (об'єкти переміщаються в обох напрямках) з'єднують області 1 і 2. Предмети, яким спершу приписувалася лише історична або культурна цінність (друга область), в якийсь момент можуть бути удостоєні статусу мистецтва. Рух у зворотному напрямку спостерігається тоді, коли художні шедеври контекстуалізуються культурно й історично.

Відбуваються також переміщення між верхньою (перші два контексти) і нижньою (третій і четвертий контексти) половинами системи, причому частіше у висхідному напрямку. Товари з області 4 регулярно перекочують в область 2, знаходячи статус рідкісних зразків чого-небудь і стаючи таким чином здобиччю колекціонерів (наприклад, старі зелені скляні пляшки з-під кока-коли). Прямих переходів з четвертої в першу область бути не може.

Звичайними стали переміщення між областями 4 та 3 – наприклад, коли вироблений товар або технологічний артефакт підноситься як зразок особливої технічної винахідливості і майстерності. Іноді подібні предмети набувають статусу мистецтва, проникаючи з третьої області в першу (меблі, машини та інше, що часто виставляється в Музеї сучасного мистецтва в Нью-Йорку).

Регулярні переміщення з третьої області в першу. Різні форми антимистецтва (тобто мистецтва, що виставляє напоказ власну вторинність, неавтентичність) – цінуються і колекціонуються. Приклад, реді мейд – банка супу Уорхола, пісуар Дюшана та інше.

Об'єкти області 3 – це потенційні складові художніх колекцій: вони незвичайні, різко відрізняються від звичних культурних зразків, ставлять себе поза ними.

Система "мистецтво-культура" виключає і маргіналізує різні залишкові контексти. Кліффорд згадує лише один з них, пов'язаний з тим, що категорії мистецтва і культури, технології і товарного світу є секулярними. "Релігійний" об'єкт може бути розцінений як зразок великого мистецтва (ікона Джотто), фольклорного мистецтва (декорації латиноамериканського храму) або як культурний артефакт (індіанське обрядове брязкальце). Його специфічна сила або сакральність без залишку переміщаються в сферу естетичного. Предметні системи мистецтва і антропологічні предметні системи інституціоналізовані і наділені владними повноваженнями, однак вони аж ніяк не є незмінними. Категорії красивого, культурного і автентичного схильні до змін. В ідеалі історія створення та демонстрації самої колекції повинна бути невід'ємним аспектом будь-якої виставки. [8, с. 46]

З цього приводу Кліффорд говорить: "В тому, що стосується демонстрації і сприйняття незахідних предметів, історична самосвідомість може відкрити механізм функціонування тих коштів, за допомогою яких антропологі, художники і відвідувачі виставок конструюють себе і світ навколо себе. На більш глибокому, особистісному рівні, за відсутності прагнення осягати об'єкти в якості культурних знаків або художніх образів, ми знову можемо повернути їм їх загублений статус фетишів - НЕ чужих фетишів (неодмінних індикаторів девіації), але фетишів своїх власних. Тоді артефакти Африки і Океанії знову стануть предметами чарівними, здатними подивовувати нас." [8, с. 47]

Висновки. Таким чином, розроблена Кліффордом система "мистецтво-культура" класифікує об'єкти і приписує їм відносну цінність. Вона попередньо встановлює "контексти" існування і можливість заміни одного контексту іншим. Кліффорд також аналізує

екзотичне мистецтво і дитячі колекції. Дослідник стверджує – категорії красивого, культурного і автентичного схильні до змін.

Система Кліффорда "мистецтво-культура" класифікує об'єкти і приписує їм відносну цінність. Вона попередньо встановлює "контексти" їх існування і можливість заміни одного контексту іншим.

Література:

1. Банников А. Собиратели и хранители прекрасного: Энциклопедический словарь российских коллекционеров от Петра I до Николая II. 1700–1918/ А. Банников, С. Сапожников. — М.: Центрполиграф, 2007. — 607 с.;
2. Калугина Т. П.. Художественный музей как феномен культуры. — СПб.: Петрополис, 2001. — С.42.
3. Кирсанова Р. Путь искусствоведа (к исторической биографии Н. И. Романова) // Искусство. 1988. No 2.
4. Сахарова Е. В. Поленов В. Д. я Поленова Е. Д. Хроника семьи художников. М., 1964.
5. Федорова В. И. Д. А. Клемец - организатор музейного краеведения в Сибири // Памятники истории и культуры Красноярского края. Вып. 1. Красноярск, 1989.
6. Фролов А. И. Основатели российских музеев. М., 1991.
7. Фролов А. И. Развитие музейной мысли в России XIX - начала XX века: Автореф. дис. М., 1995.
8. James Clifford "On collecting art and culture". – *The Visual Culture Reader*. – 1998. p. 94
9. Jameson, P. *The Political Unconscious: Narrative As a Socially Symbolic Act*. Cornell University Press, 1981, p. 62
10. Stewart, S. *On Longing: Narratives of the Miniature, the Gigantic, the Souvenir, the Collection*, John Hopkins University Press, 1984

References:

1. *Bannikov A. Sobirатели i khraniteli prekrasnogo: Entsiklopedicheskii slovar rossiiskikh kollektzionerov ot Petra I do Nikolaya II. 1700–1918/ A. Bannikov. S. Sapozhnikov. — M.: Tsentrpoligraf. 2007. — 607 p.;*
2. *Kalugina T. P. Khudozhestvennyy muzey kak fenomen kultury. — SPb.: Petropolis. 2001. — p.42.*
3. *Kirsanova R. Put iskusstvoveda (k istoricheskoi? biografii N.I. Romanova) // Iskusstvo. 1988. No 2.*
4. *Sakharova E. V. Polenov V. D. ya Polenova E. D. Khronika semi khudozhnikov. M.. 1964.*
5. *Fedorova V. I. D. A. Klemets - organizator muzei?nogo krayevedeniya v Sibiri // Pamyatniki istorii i kultury Krasnoyarskogo kraya. Vyp. 1. Krasnoyarsk. 1989.*
6. *Frolov A. I. Osnovateli rossiiskikh muzeyev. M.. 1991.*
7. *Frolov A. I. Razvitiye muzeinoi mysli v Rossii XIX - nachala XX veka: Avtoref. dis. M.. 1995.*
8. *James Clifford "On collecting art and culture". – The Visual Culture Reader. – 1998. p. 94*
9. *Jameson, P. The Political Unconscious: Narrative As a Socially Symbolic Act. Cornell University Press, 1981, p. 62*
10. *Stewart, S. On Longing: Narratives of the Miniature, the Gigantic, the Souvenir, the Collection, John Hopkins University Press, 1984*